

MUHSÎ

tir. Allah'a nisbet edildiğinde "gizli âşikâr her şeyi tek tek ve bütün ayrıntılarıyla bilen" mânasına gelir (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "hşy" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hşy" md.). İbnü'l-Cevzî, ihsâ kavramının yer aldığı metinlerin bağlamından hareketle kelimenin Kur'an'da şu beş anlamda kullanıldığını söyler: "Zaptedip belirlemek, yazıp kaydetmek, güç yetirmek, saymak, bilmek" (*Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 118-119).

İhsâ kavramı on bir âyette yer almakta, bunların beşinde mâzî sîgasıyla zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmektedir. Bu âyetlerde geçen ihsâ kavramının ilgi alanının var olan her yaratık (kâinat), insanlar ve onların iyi yahut kötü davranışlarından ibaret olduğu anlaşılmaktadır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hşy" md.). Mâtürîdî, insanların ortaya koyduğu bütün amelleri Allah'ın tek tek tesbit ettiğini bildiren âyette (el-Mücâdile 58/6) ihsânın bir tehdit ve uyarı içerdiğini söyler (*Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, vr. 768^b). İhsâ kavramı "bilmek" (ilim) mânasına alındığı takdirde Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde geçen ilim sıfatıyla birleşmiş olur (bk. ALİM; İLİM). "Saymak" anlamındaki ad (add) kavramı bir âyette tek başına, bir âyette de ihsâ ile birlikte Allah'a izâfe edilmiştir (Meryem 19/84, 94).

Muhsî sadece Tirmizî'nin esmâ-i hüsnâ listesinde yer almaktadır ("Da'avât", 82). Hz. Peygamber'in baldızı Esmâ'dan rivayet edildiğine göre kendisi malî imkânlarla sahip bulunduğunu söyleyerek Allah yolunda harcama yapıp yapmayacağını Resûlullah'a sormuş, Resûlullah da şu cevabı vermiştir: "Allah rızası için başkalarına yardımda bulun, hem de verirken inceden inceye hesapçı olma (ihsâ), aksi takdirde Allah da sana hesaplı bir şekilde lutufta bulunur" (Buhârî, "Hibe", 15; Müslim, "Zekât", 88).

Âlimler, "nicelik ve niteliği bilinmeyen bir şeyin bu özelliklerinin anlaşılması için sayılıp incelenmesi" gibi bir anlam taşıyan ihsâ kavramının Allah'a nisbeti açısından nasıl yorumlanacağı hususunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Allah'ın her şeyi bir bir saydığını ifade eden âyetin tefsirinde (el-Cin 72/28) ilâhî ilmin sayı altına girmiş olan her şeyi kuşattığı, hiçbir konunun bu ilme kapalı kalmadığı şeklinde bir yorum getirmiş (a.g.e., vr. 836^b), Kâdî Abdülcebbâr ile Gazzâlî de buna yakın bir yaklaşımı benimsemişlerdir (bk. bibl.). Halîmî, Allah'ın her şeyi tek tek saymasını, "miktarı fazla olan, peşpeşe olup biten ve sürekli biçim-

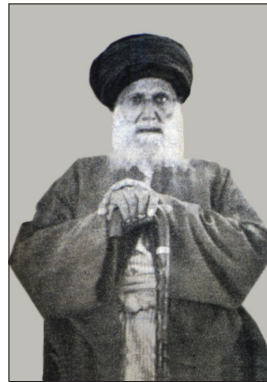
de konumları değişen nesne ve olayların yaratıklar tarafından bilinmemesi gibi bir aczin O'ndan nefyedilmesi" mânasına almıştır (*el-Minhâc*, I, 198-199). Abdülkâhîr el-Bağdâdî ihsânın içerdiği "sayma" anlamının zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilemeyeceğini, kavramın "hşy" ve "ihsâ" köklerinde bulunan "bilme" ve "güç yetirme" mânalarının daha uygun olduğunu kaydetmiştir (*el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 168^b-169^a).

Abdülkerîm el-Kuşeyrî muhsî ismini beşerî çerçevede olmasa da "sayma" mânasında kabul etmiş ve mistik bir yaklaşımla bunun insan üzerindeki etkisini şöyle anlatmıştır: Kişi, nefeslerinin Allah tarafından sayıldığını ve duyularının kontrol altında tutulduğunu bilirse Cenâb-ı Hakk'ın kendisine yakın olup onu gözetlediğini hissedebilir. Böylece mazhar kılındığı ilâhî lutufların sayılamayacak kadar çok olduğunu anlar ve zamanını bunların şükürünü eda etmekle geçirir; onun bu hali lutufların daha da artmasına vesile olur (*et-Taḥbîr fi't-tezkîr*, s. 73). Muhsî Allah'ın zâtî isimleri içinde yer alır ve âlim, latîf, muhît, şehîd, kâdir ve muktedir isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "hşy" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hşy" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hşy" md.; Buhârî, "Hibe", 15; Müslim, "Zekât", 88; Tirmizî, "Da'avât", 82; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 768^b, 836^b; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 79; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 198-199; Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muḡnî*, V, 228; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 168^b-169^a; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 73; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 37, 141-142, 173; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 118-119; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 303-304.

BEKİR TOPALOĞLU

Muhsin el-Emîn

MUHSİN

(bk. İHSAN).

MUHSİN el-EMİN

(محسن الأمين)

Ebû Muhammed el-Bâkır Muhsin b. Abdülkerîm b. Ali el-Emîn el-Hüseynî el-Âmilî (1867-1952)

Suriyeli Şiîler'in son dönem müctehidlerinden, tarihçi ve biyografi yazarı.

Lübnan'ın güneyindeki Cebeliâmil'de Merciyûn'a bağlı Şakrâ köyünde doğdu. Bazı kaynaklarda 1282'de (1865) dünyaya geldiği kaydedilirse de kendisi doğum tarihinin 1284 (1867) olduğunu belirtir. Hüseyin (Züddem'a) b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in soyundan gelen tanınmış bir ulemâ ailesine mensuptur. Büyük dedeleri Irak'ın Hil-le şehriden gelerek Şakrâ'ya yerleşmiş ve buradaki Şiîler'in rehberliğini yapmışlardır. Emîn lakabını babasının dedesi Muhammed el-Emîn'den dolayı almıştır.

Muhsin el-Emîn ilk eğitimini annesi, babası ve amcasının oğlu Seyyid Muhammed Hüseyin'den aldı. Sarf ve nahiv okuduktan sonra 1297'de (1880) Aytazzat köyündeki medreseye gönderildi, Seyyid Cevâd Mur-tazâ'nın yanında bilgisini ilerletti. Bu hocasının Irak'a gitmesi üzerine Bintücbeyl köyündeki medreseye kaydoldu (1301/1884), Seyyid Necîb Fazlullah el-Aynâtî'den belâgat, mantık, fıkıh ve usul dersleri aldı. Ayrıca Şeyh Mûsâ Şerâre'nin talebesi oldu, bu hocasının 1304'te (1887) ölümünün ardından köyüne döndü. Burada bir süre Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi. Askere çağrıldığında bir ara köyünden ayrılıp Ba'lebek ve Humus'ta saklandı. Daha sonra Beyrut'ta imtihanı verince askerlikten muaf tutuldu. Ardından Lübnan Şiî ulemâsının önde gelenlerinden Hüseyin Muḡniyye'nin tavsiyesiyle yüksek öğrenim için Necef'e gönderildi (1308/1891). O sırada Şiâ'nın önemli ilim merkezlerinden olan Necef'te fıkıh, fıkıh usulü ve felsefe okudu. Ahmed Kerbelâî, Âgâ Rızâ Hemedânî, Molla Fethullah İsfahânî, Muhammed Bâkır Necmâbâdî, Mirza Hasan Şirâzî, Kâzım Yezdî, Hasan Mâmekânî ve Ahund Molla (Muhammed Kâzım Horasânî) ders aldığı hocalarından bazılarıdır. Öğrenimini tamamlayıp bilgisiyile adını duyurunca Dimaşk ve Cebeliâmil Şiîleri tara-

findan merci-i taklîd olarak davet edildi. Bunun üzerine Dimaşk'a gidip oraya yerleşti (1319/1901).

Dimaşk'ta Şîi toplumunun son derece geri kaldığını, kabile ve din ihtilâfları içinde olduğunu gören Muhsin el-Emîn okulları ıslahla işe başladı, kızlar için yeni okullar açtı. Müfredat programlarını yeniden düzenledi, okutulacak dinî kitapları kaleme aldı. Ayrıca bid'at ve hurafelerle mücadele etti. Özellikle muharrem törenlerinde insanların elleriyle yüz ve başlarına, zincirle sırtlarına vurmalarına karşı çıktı; bunun dinen haram ve aklen yanlış bir davranış olduğunu ileri sürdü. Hz. Hüseyin'in yasının diğer İslâm büyüklerinin anılmasında olduğu gibi daha anlamlı ve mutedil bir şekilde tutulması gerektiğini, bu arada vuku bulmayan birçok şeyin olmuş gibi gösterilmemesini istedi. Gelenekle törenleri savunan ve kendisini Vehhâbîlik ve zındıklıkla suçlayan, başını Şeyh Abdülhüseyn Sâdık'ın çektiği güçlü bir muhalefete rağmen görüşlerinde ısrar etti. Bu konuda çeşitli eserler yazdı. Necef'te merci-i taklîd Âyetullah Ebû'l-Hasan İsfahânî de zincirle dövünmenin haram olduğuna da ir bir fetva verdi.

I. Dünya Savaşı yıllarında Dimaşk'ı güvenli bulmayan Muhsin el-Emîn Şakrâ'ya göç etti ve savaşın ardından tekrar Dimaşk'a döndü. 1933'te sekizinci imam Ali er-Rızâ'nın Meşhed'deki kabrini ziyaret amacıyla İran'a gitti. Dokuz ay kadar kaldığı İran'da âlimlerle görüştü, ıslahatçı bir önder olarak saygı gördü. 1941'de Dimaşk'taki Mecmau'l-ilmîyyi'l-Arabî'ye üye seçildi ve ölümüne kadar bu kurumun faal üyelerinden biri oldu. Hayatının son aylarını tedavi için gittiği Beyrut'ta geçiren Muhsin el-Emîn 30 Mart 1952'de vefat etti. Cenazesi ertesi gün Dimaşk'a götürülerek Bâbü'lkebir karşısındaki mezarlıkta Seyyide Zeyneb Haremi'nin ana girişine yakınına defnedildi.

İslahatçılığı yanında zâhid kişiliğiyle de tanınan Muhsin el-Emîn, geri kalmışlığını ve müslümanlar arasında birliğin sağlanamamasının başlıca sebepleri olarak cehalet ve taassupla beraber siyaseti gösterir. Dinin siyasî güç ve üstünlük için bir araç gibi kullanılmasının baştan beri devam ettiğini, cehalet ve siyasetin birbirini körüklediğini belirtir. Hilâfet konusunda Şîa'nın genel bakış açısına bağlı kalmakla birlikte bunun dinin temel esaslarından sayılıp sayılmaması konusunda daha esnek bir tavır takındığı anlaşılmakta-

dır. Şîa hadis kaynaklarındaki her bilginin doğruluğunun iddia edilemeyeceğini, bunların sıhhat derecesinin araştırılması ve sahih görülsün bile Kur'an, sünnet, icmâ ve akla aykırı olanların reddedilmesi gerektiğini vurgular. Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki ihtilâfların giderilip aralarında birlik kurulmasını isteyen Muhsin el-Emîn, bu ihtilâfların ancak dinin özünün kavranması ve geçmişin fazla karıştırılmamasıyla ortadan kaldırılabilceğini söyler. Müslüman birliğinin de yalnız dinî ve ruhî anlamda sağlanabileceğini, bunun coğrafi ve siyasî bir temele dayanmasının mümkün olmadığını belirtir.

Eserleri. Muhsin el-Emîn'in en önemli çalışması *A'yânü's-Şî'a**dır. İsnâşaeriyye Şiasî'nin imamları ile ulemâ ve ileri gelenlerinin biyografisine dair önemli bir kaynaktır. Müellifin elli yıl kadar süren bir çalışma sonunda telif ettiği eser önce cüzler halinde basılmış (Hanbâbâ, s. 75; Ali Murtazâ el-Emîn, s. 140-143), daha sonra oğlu Hasan el-Emîn tarafından biri indeks olmak üzere on bir cilt halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1403/1983). Hasan el-Emîn gerek babasının vefatından sonra ölenler, gerekse onun eserine almadığı veya haklarında az bilgi verdiği kişilerle ilgili olarak *Müstedrekâtü A'yânü's-Şî'a* adıyla bir zeyil kaleme almıştır (I-IV, Beyrut 1408-1412/1987-1992). Çok sayıda eser kaleme almış olan Muhsin el-Emîn'in diğer çalışmaları da şunlardır: *el-Huşûnü'l-menî'a fî reddi mâ evredehü Şâhibü'l-Menâr 'ale's-Şî'a* (Dimaşk 1327), *M. Reşid Rızâ'ya reddiyedir; Haşkû'l-yakîn fi lüzûmî't-te'lif beyne'l-müslimîn* (Sayda 1331); *ed-Dürretü'l-behiyye fî tahtîki'l-mevâzini's-şer'iyye 'ale'l-'urfîyye* (Dimaşk 1332); *er-Rahîku'l-mahtûm fî'l-menşûr ve'l-manzûm* (I-II, Sayda 1332-1333, 1348); *el-Burhân 'alâ vücûdi şâhibi'z-zamân* (Dimaşk 1333, 1346); *Levâ'icü'l-eşcân fi mahteli'l-Hüseyn (Eşdaqu'l-aşbâr ve ed-Dürü'n-nağîd* le birlikte, Bombay 1338; Necef 1373, 1381, 1383; Sayda 1331; ilk eserle beraber, Sayda 1353); *Eşdaqu'l-aşbâr fî kışşati'l-aşz bi's-se'r* (Bombay 1338; Sayda 1353; Necef 1373); *ed-Dürü's-semîn fi ehemmi mâ yecibü ma'rifetüh 'ale'l-müslimîn* (Sayda 1340; Dimaşk 1349, 1366/1947); *et-Tenzih li-a'mâli's-Şebih* (Beyrut 1343, 1346; Sayda 1347); *el-Mecâlisü's-seniyye fi menâkıbi ve meşâ'ibi'n-nebi ve'l-'itretî'n-nebeviyye* (I-IV, Sayda 1343, 1351; Necef 1370-1372; I-II, Beyrut 1398/1978); *İknâ'u'l-lâ'im 'alâ ikâmeti'l-me'âtim* (Sayda 1343,

el-Mecâlisü's-seniyye'nin IV. cildinde); *Şerhu Teşvratü'l-müte'allimîn* (Dimaşk 1343, 1349, İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin fıkha dair eserinin şerhidir); *Keşfü'l-irtiyâb fî etbâ'i Muhammed b. 'Abdivehhâb* ("el-'Ukûdü'd-dürriyye fî reddi şübühâtü'l-Vehhâbiyye" adlı 400 beyti aşkın manzumesiyle birlikte, Dimaşk 1346, 1347); *Me'âdinü'l-cevâhir ve nüzhetü'l-havâtır fî 'ulûmî'l-evâ'il ve'l-evâhir* (I-III, Sayda 1347-1352; Dimaşk 1349-1353; I-IV, Beyrut 1401-1403/1981-1983); *Miftâhu'l-cennât fi'l-ed'iye ve'l-a'mâl ve's-salavât ve'z-ziyârât* (I-III, Dimaşk 1352; Beyrut 1961, 1969); *Ebû Firâs el-Ĥamdânî* (Dimaşk 1360/1941, 1945); *ed-Dürü'n-nağîd fî merâsi's-sıbtî's-şehîd* (Dimaşk 1365, 3. bs., Hz. Hüseyin'le ilgili mersiye-ler antolojisi-dir); *Dîvânü'l-Emîri'l-mü'minîn 'ani'r-rivâyeti's-şâhiha* (Dimaşk 1366); *'Acâ'ibü'lhakâmi'l-Emîri'l-mü'minîn* (Dimaşk 1366); *Ebû Nuvâs* (Dimaşk 1366/1947); *el-'Aleviyyâtü'l-işrûn* (Dimaşk 1367, Hz. Ali'yi ve Ehl-i beyt'i met-hetmek için yazılan şiirleri ve açıklamalarını ihtiva eder); *Di'bil el-Ĥuzâ'i* (Dimaşk 1368); *Ĥıtaṭu Cebeli 'Âmil* (Beyrut 1380/1961, 1403/1983); *Ĥarbü'l-Cemel ve Ĥarbü Şiffin* (Beyrut 1969); *Rahâlâtü's-Seyyid Muhsin el-Emîn* (Beyrut 1973); *eş-Şî'a beyne'l-ħakâ'ik ve'l-evhâm* (*Naḳzu'l-Veşî'a fî naḳdi 'aḳâ'idi's-Şî'a* Mûsâ Cârullah'ın *Kitâbü'l-Veşî'a*'sına reddiyedir. Şakrâ-Beyrut 1395/1975; Beyrut 1397/1977, 4. bs. 1983, diğer eserleri için bk. Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şî'a*, X, 371-373; Ali Murtazâ el-Emîn, s. 136-150; Hâdî Fazlullah, s. 282-287; DMT, II, 533-534).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhsin el-Emîn, *Me'âdinü'l-cevâhir*, Beyrut 1403/1983, IV; a.mlf., *A'yânü's-Şî'a*, X, 333-446 (bu iki eserde müellifin kendi yazdığı biyografisi ve hakkında yazılanlar yer almaktadır); M. Sâlih el-Kâzımî, *Aḥsenü'l-eşer fî men edreknâhu fî'l-ħarnî'r-râbi' 'aşer*, Bağdad 1352/1923, s. 31-36; Hânâbâ, *Fihrist*, bk. İndeks, s. 27, 75; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 287; M. Mutî el-Hâfız – Nizâr Abâza, *Târîhu 'ulemâ'i Dimaşk*, Beyrut 1406/1986, II, 633-636; M. Abdülatif Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 238-239; Ali Murtazâ el-Emîn, *es-Seyyid Muhsin el-Emîn: Siretühü ve nitâcüh*, Beyrut 1413/1992; *el-Muşlihu'l-İslâmî es-Seyyid Muhsin el-Emîn fî zikrâhu's-seneviyyeti'l-erba'in*, Dimaşk 1412/1992; M. Mehdi el-Müsevi, *Aḥsenü'l-vedî'a fî terâcimi eşeri müctehidi's-Şî'a*, Beyrut 1413/1993, II, 85-87; Hâdî Fazlullah, *es-Seyyid Muhsin el-Emîn: el-Menâhü'l-fikriyye ve'l-mevâkıfû'l-İslâhiyye*, Beyrut 1413/1993; "Emîn 'Âmil", *DMT*, II, 529-534; Muhammed Ensârî, "Emîn, Muhsin", *DMBİ*, X, 279-280.

